

Zaříkávačky jako leitmotiv románu o mileniálech

Ačkoliv se román *Šeptuchy* odehrává na východě Polska, jeho autorce Aleně Sabuchové se v něm podařilo zachytit existenční zkušenost známou i mnohým dnešním slovenským třicátníkům. Výrazný umělecký text byl po zásluze oceněn prestižní slovenskou cenou Anasoft Litera za nejlepší prózu roku 2019.

Ve druhém loňském čísle *Demokratického středu* psala Lucie Zakopalová o výstavě polského fotografa Kuby Kamińskiego, který svým aparátem zvětšil fenomén takzvaných šeptuch – žen, které prostřednictvím zaříkávání „léčí“ různé fyzické a duševní bolesti lidí na polsko-běloruském pomezí. Stejný motiv do své knihy *Šeptuchy* vložila slovenská spisovatelka Alena Sabuchová. Zklamání by však byli ti, kteří by od textu očekávali literární reportáž, jež je oblíbeným žánrem například v Polsku. Autorka totiž nepřistupuje k fenoménu z pozice novinářky s cílem detailně popsat jeho sociokulturní či antropologické aspekty, ale využívá cestovatelské zkušenosti k tomu, aby vložila tuto tajuplnou tradici jako leitmotiv do svého vývojového románu.

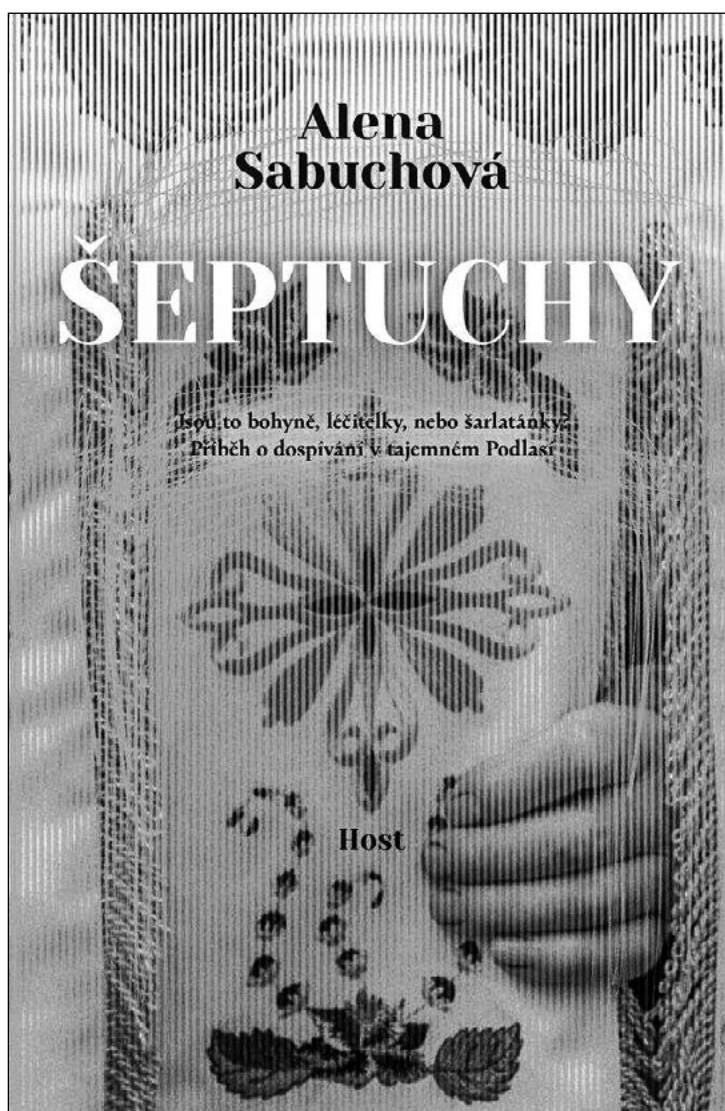
Příběh tak generuje několik setkání s těmito lidovými léčitelkami, které nám letmo odkrývají své tajemné řemeslo. *Šeptuchy* tedy zůstávají jenom epizodickými postavami a plní spíše roli tematicky šířeji zamýšlené metafory. Sabuchové je však třeba uznat, že „šeptuchářské epizody“ působící zpočátku na čtenáře jako izolované fragmenty dokázala postupně šikovně poskládat do čtenářsky podmanivého románu.

Daří se jí to především díky výrazně exponované vypravěčce a protagonistce příběhu, kterou je mladá Polka. Ta s odstupem času vytahuje jako střípky ze své

paměti zkušenosti z mládí prožitého v regionu východopolského Podlesí (Podlasie). Skutečnost, že se příběh odvíjí jejím prostřednictvím, umocňuje pocit autentičnosti. Časový odstup, se kterým vypravěčka na události vzpomíná, jí vytváří prostor pro nejedno kritické hodnocení a intelektuální nadhled provázený ironickými komentáři už osobnostně vyzrálé protagonistky. Téma vyprávění tedy Sabuchová paradoxně nesoustřeďuje na lidové praktiky záhadných šeptuch, ale na dospívání mladé dívky a její přítelkyně v zaostalém kraji.

Koňské spřežení i Star Wars

V souvislosti s prožíváním osobního dozrání někde na periferii tak román skrze několik tematických os problematizuje hraniční situace v životě člověka. Geograficky zřetelně definované polsko-běloruské teritorium se zde stává prostorem, kde se jedinec empiricky setkává s problémem pomezí rozmanitého charakteru. Na ploše románu autorka popisuje zkušenost života v zaostalém prostředí, kde se mýty a nadpřirozené jevy překrývají s oficiální pravoslavnou věroukou, aby spolu zároveň čelily racionalitě pěstované v centrech západní civilizace. Proto v knize vedle sebe defilují různé druhy místních autorit, ať už mluvíme o samotných šeptuchách, pravoslavném báťuškoví

anebo postavách se zkušenostmi ze Západu, které konfrontují s provinčností místního života.

Moderním západním vlivům se však daří nabourávat mentální svět podleského lidu jenom na povrchu. Děje se tak skrze pozlátka konzumu, na něž vypravěčka odkazuje přes různé reference na jihoamerické telenovely, ságu *Star Wars*, populární dívčí časopis *Bravo* nebo obchodní značky jako Kenvelo a Kaufland. Ty na úrovni motivů humorně kontrastují s koňským spřežením či zavařováním okurek, a reprezentují tak pro mladou generaci vytoužené výdobytky Západu. Zatímco Londýn a Varšava symbolizují pro hrdinky románu růst, progres a evoluci, život v Podlesí zůstává hluboce uvízlý v zastaralých konvencích, regrese a tradici.

Ve vztahu k zobrazovanému konfliktu starého a nového, světa božského nadpřirozena a světa lákavého konzumu, se tady jakoby zrcadlí autorčina vlastní slovenská zkušenost z období na přelomu tisíciletí. Sabuchové se tak v knize podařilo reflektovat existenční zkušenost mnoha dnešních slovenských třicátníků. Jejich dospívání se odehrávalo na pozadí transformace celé společnosti, kdy pěstování tradičních duchovních hodnot začalo být narušováno uspokojováním se instantním štěstím získaným při zvětšování materiálních statků.

V románu tak můžeme pozorovat, že změny spojené s pronikáním prvků kapitalismu do tradičního prostředí periferie probíhají paralelně s proměnou vypravěčky a její nejlepší přítelkyně Doroty z dívky v ženu. Obě touží po životě v pohodlí někde daleko od zpátečnického Podlesí, avšak jejich osudy představují různé vyústění tohoto snu. Zatímco jedna dívka se vymaňuje ze zaostalého prostředí, v případě druhé se tato možnost navždy ztrácí. Proto lze uvažovat o tom, že román nabízí příběh o potenciální změně trajektorie vlastního života. Nakonec i samotné šeptuchy navštěvují lidi ve chvílích, kdy všechny ostatní možnosti zůstávají ztraceny. Zařikávání léčitelek se tak stává poslední šancí, jak zvrátit vlastní osud, jak ještě zachránit možnou budoucnost.

Kniha působí realisticky tím, že zatímco v některých případech se touha proměňuje ve splněný sen, v jiných končí tragicky. Sabuchová přitom záměrně vytváří svůj fikční prostor Podlesí jako místo neustálého smutku a temnoty, z něhož mladická touha musí uniknout, aby dosáhla svého uskutečnění. Úspěšné naplnění proměny ve vyprávění reprezentuje kupříkladu obraz starého mlýna transformovaného mladší generací na muzeum rodinného podniku. Při výstupu na jeho vrchol kamarádka Dorota naivně přirovnává jeho výhled k pohledu z Eiffelovy věže. Naopak realizace životních tužeb je kromě jiného důmyslně zastoupena motivem čápa s prostřeleným křídlem.

Smrt a síla přátelství

Nepřejícnost prostředí ve vztahu k naplnění osobního štěstí Sabuchová v příběhu naznačuje už zvolenou kompozicí. Román je rozdělený do třech částí, netradičně uvedených přes slovníkové definice pojmů mor, šeptucha

a panychida označující pravoslavné smuteční bohoslužby. Úvodní a závěrečnou část tedy spojují motivy smrti, kdežto prostřední činitel šeptuchy jako by rozhodoval o možnosti změny osudu. Současně lze postřehnout, jak tyto odkazy na smrt procházejí od kolektivně prožívaného traumatu spojeného s morovou epidemií přes epizody úmrtí rozličných vedlejších postav až ke konkrétní tragické události v těsné blízkosti protagonistky. Autorka tak kromě dospívání v zaostalém regionu rozpracovává také téma smrti a formy rozloučení s nejbližšími. V souvislosti s tím lze jako nejzajímavější vzpomenout absurdní momenty rozhovorů s mrtvými nebo hostiny u hrobů zesnulých.

Kulturní zaostalost a podoby smrti však nezůstávají jedinými negativními projevy života v Podlesí. Příběh odhaluje také skutečnost, jakým způsobem se projevují různé formy mocenského nátlaku mezi lidmi. Polská periferie tak vykazuje typickou drsnost i v zobrazení mezilidských vztahů. Sabuchová například do románu vnáší kromě jiného sociální problémy, jako jsou alkoholismus, rozpad rodinných vazeb, šikana či násilné zacházení se ženami. Popisovaný prostor jako by postrádal jakoukoli formu lidské empatie. Jediné, co vypravěčku a postavu Doroty drží nad veškerou temnotou okolního světa, je prožívání přátelství plného vzájemného porozumění a společné naděje v krásnější budoucnost.

Navzdory zjevné temnotě zobrazovaného světa kniha nepůsobí na čtenáře pesimisticky. Autorka totiž pochmurnost prostředí vyvažuje mnohými komickými epizodami, ironií a svěžím jazykem. Zároveň je pro vypravěčku typické používání různých bonmotů či přímo gnómicky působících vyjádření. Těch v textu najdeme skutečně celou hromadu, proto je namíste upozornit na skutečnost, že některým čtenářům může tato reflexivní podoba hlasu narátorky připadat jako jalové mudrování. To je však dostatečně vykompenzováno ironickými poznámkami a konečkonců doplňuje charakter protagonistky pocházející z prostředí bohatého na lidové gnómy (stručné průpovědky většinou mravoučného charakteru). Vzhledem k tomu, že se příběh hlavně díky vypravěčce odvíjí lehkým a čtenářsky přitažlivým tempem, vzpomínané výhrady lze snadno hodit za hlavu.

Sabuchová každopádně vytvořila výrazný umělecký text, který sice pracuje s exotickým ozvláštněním vybraného prostředí, avšak ve výborně zvládnuté kompozici a patřičném uchopení tématu dospívání na periférii představuje možná skromný, ale o to osobitější a čtenářsky atraktivní fikční svět. Zároveň lze říct, že román *Šeptuchy* se čte tak dobře i proto, že v něm dokázala přesvědčivě postihnout životní pocit slovenské generace Y. A to je jeden z dobrých důvodů, proč se vyplatí věnovat knížce náležitou pozornost.

Matúš Guziar

Alena Sabuchová: *Šeptuchy*, Host, 2021. Ze slovenštiny přeložil Lubomír Machala.